

УДК 323.25:172.1

Полухіна А. В., НУ «ОЮА»

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НЕНАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ ПІД ЧАС СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Визначено, що ненасильницькі дії все частіше визнаються найбільш прийнятним та дієвим засобом здійснення політичних перетворень. Зазначено, що з продовженням процесів глобалізації значно зростає й кількість випадків втручання міжнародних політичних та громадських сил у внутрішні конфлікти. Це втручання набуває різних форм, основні з яких ідейно-організаційна підтримка з боку іноземних та міжнародних неурядових організацій, та фінансова підтримка з боку урядів та міжнародних урядових організацій. Визначено, що глобалізація через наявність стійких міждержавних зв'язків дає можливість швидко запозичувати результативні практики ненасильницької боротьби. А це, в свою чергу, дало змогу сформулювати стандарти міжнародного визнання ненасильницьких політичних дій та звзвити використання не конвенційної політичної участі.

Ключові слова: *ненасильство, ненасильницькі політичні дії, політична деривація, міжнародно-політичний вплив, іноземне втручання.*

Останніми роками суспільство успішно користувалось ненасильницькими методами боротьби. Актуальним є те, що процеси глобалізації викликали формування стійких міждержавних зв'язків, що дає можливість швидко запозичувати результативні практики ненасильницької боротьби. А це, в свою чергу, дало змогу сформулювати стандарти міжнародного визнання ненасильницьких політичних дій та звзвити використання насильства в політичній сфері.

Отже, метою даної роботи є визначення основних напрямків та особливостей застосування ненасильницьких дій під час суспільно-політичних трансформацій.

Використання бази даних «Global nonviolent actions database» дозволило обрати 200 випадків успішної ненасильницької боротьби після закінчення Другої світової війни, зокрема нами простежено тенденцію до зростання чисельності проведення ненасильницьких дій [3].

При дослідженні ненасильницьких дій нами використано базу даних NAVCO («Насильницькі і ненасильницькі дії та їх наслідки»), в якій проаналізовано 323 мирні та збройні рухи спротиву протягом 1900-2006 років.

Виходячи з даних, опрацьованих Е. Ченовет, М. Дж. Стефен було визначено, що збільшення кількості насильницької боротьби як і ненасильницької простежується й досі, однак вражаючим є той факт, що в досліджуваній період ненасильницька боротьба досягала часткового або повного успіху вдвічі частіше за насильницьку [6, с. 17].

Однією з особливостей ненасильницької боротьби виступає кількість її учасників, що за чисельністю значно переважає насильницьку боротьбу, так як мирне населення рідше зазнає небезпеки арешту, ніж ті, хто ведуть боротьбу насильницьким шляхом. Також мирний протест дозволяє поширити громадянську нестабільність, проявити більшу гнучкість тактичних дій, що в свою чергу буде «витратнішим» для режиму отже, ненасильницька боротьба уможливує більшу кількість учасників ніж у збройних конфліктах; представники мирного опору є суб'єктами переговорів, що може призвести до поступок з боку влади для досягнення цілей.

Однак виникає питання чому іноді ненасильницькі дії зазнають поразки, а насильницька (збройна) боротьба завершується успіхом. Тут слід відзначити іноземне втручання як одну із причин успішного насильницького спротиву, адже, як зазначають Е. Ченовет та М. Дж. Стефан, «закордонна допомога в поєднанні зі слабкістю жорстокого режиму супротивника може підвищити кредит довіри до повстанців, що становить загрозу для режиму опонента. Здобута завдяки зовнішній підтримці довіра спроможна полегшити рекрутування

потенційних учасників руху, що дасть повстанцям змогу мобілізувати більшу їх кількість у боротьбі проти опонента. Однак зовнішня підтримка є палицею з двома кінцями. Іноземні союзники можуть бути ненадійними та непостійними, а наявність сталої підтримки від іноземної держави здатна спричинити брак дисципліни серед повстанців і поглиблювати комплекс отаманщини» [6, с. 20-21].

У цьому зв'язку слід нагадати події Євромайдану в Україні. Під час Євромайдану в Україні опозицією було створено «Народне віче». 1 грудня опозиція проводить «Народне віче», де вирішує відправити Януковича та уряд Азарова у відставку, 6 грудня – опозиція знову зібрала Народне віче, де оголосила план дій: відставка уряду, покарання винних у побитті учасників Євромайдану, пікетування Межигір'я; 8 грудня – Опозиція вкотре проводить Народне віче. 22 грудня – було проведено шосте Народне віче опозиції з учасниками Майдану. Замість оголошення «плану наступу», на який очікували учасники Віча від лідерів опозиції, згодом Віче ухвалило резолюцію про створення загальнонаціональної організації Народне об'єднання «Майдан»: у тексті резолюції зокрема було розміщено такі позиції: не визнавати закони 16 січня «як юридично нікчемні», утворити Народну раду, доручити їй сформувати народний уряд після підтвердження її повноважень, провести всеукраїнське голосування щодо висловлення недовіри президенту і тим депутатам, які голосували за скандальні закони, утворити конституційні збори для підготовки нової Конституції, провести народні вибори київського міського голови та міської ради, закликати органи місцевого самоврядування створювати загони муніципальної міліції, вимагати звільнення політ'в'язнів [1]. Окрім масовості вказаних зібрань (народне віче, подекують, що на віче збиралось понад мільйон представників українського суспільства), хотіли б відзначити, що дані протестні акції супроводжувались насильством, опору правоохоронним органам, та безлічі сутичок. На цьому фоні західні країни досить активно демонстрували підтримку протестувальникам, хоча вона й не вийшла за майже весь час Євромайдану за межі висловлювань на підтримку та багаторазових звернень до керівництва країни щодо неприпустимості насильницького сценарію. Наприклад, уряд США також закликали уряд України вжити заходів, які стануть найкращим шляхом для майбутнього України, зокрема скасувати «антидемократичне законодавство, яке було підписано останніми днями», вивести міліцейські загони, які використовуються для придушення протесту, з центру Києва та розпочати діалог з опозицією (20 січня 2014 року) [5]. 20 лютого 2014 року закони, що були прийняті 16 січня було скасовано. Заради справедливості слід зазначити, що заклики щодо ненасильства лунали з боку західних політичних акторів й до представників Майдану та опозиції, причому приблизно з такою самою частотою.

Переломним моментом, що призвів до того, що Януковича було знято з поста президента стали події, які відбулись 18-20 лютого 2014 року.

Отже, тут слід відмітити, що революція в Україні характеризувалась великою чисельністю учасників протестних акцій; високою організованістю (утворення Народного віче, сотників, осіб, що слідували за порядком на Майдані), що стало позитивним у протистоянні владі Януковича та скасуванні законів 16 січня, що обмежували права учасників Майдану на мирні зібрання та деякі інші громадянські свободи. Також слід відзначити, що силові утиски здійснені владою Януковича також не принесли йому успіху, так як протестні акції почали лише посилюватися та збільшуватись за чисельністю їхніх учасників. Тут важливо зауважити, що велику роль також відіграє міжнародна підтримка та фінансова підтримка. У підтвердження наводимо модель, запропоновану Е. Ченовет [6, с. 84]. Згідно даним цієї моделі можна зробити висновок про те, що насильницьке придушення ненасильницьких дій зменшує шанси досягнення перемоги протестувальниками майже на 35 відсотків. Однак, «навіть з урахуванням насильницьких репресій ненасильницька боротьба значно ефективніша за насильницьку, так як насильницьке придушення, застосоване проти учасників ненасильницької боротьби, має більший ризик зворотного ефекту (наприклад, під час «Арабської весни» представники влади та силовики своїми діями підбурювали ще більше учасників революції, що також вело до збільшення їхньої чисельності).

Практика сучасної України показала, що виключення з моделі Е. Ченовет цілком можливі – особливо, коли ненасильницький спротив, стикаючись із насильницьким опором влади, поступово радикалізується та вдається до окремих проявів насильства. Результатами Євромайдану стали: усунення від влади Януковича, відставка уряду М. Азарова, призначення нових президентських виборів і виборів до деяких органів місцевого самоврядування, прихід до влади праволіберально-консервативного уряду на чолі з А. Яценюком, масові повалення пам'ятників В. І. Леніну по території всієї України, започаткування спроб формування на місцях органів влади, більш прийнятних за персональним складом.

Детальніше розглянемо характеристики та роль міжнародної підтримки як ненасильницьких акцій спротиву, так і протидіючих їм насильницьких дій.

Очевидно, що кампанія спротиву також може впливати на свого супротивника завдяки дипломатичному тиску та міжнародним санкціям і це може бути очікуваним ще до початку подібних акцій. Водночас слід констатувати, що роль міжнародних заходів у здійсненні ненасильницького політичного спротиву певною мірою контрвесійна – загальноприйняті аргументи проти них зазвичай містять пункт про те, що від них цивільне населення страждає більше, ніж власний режим. Однак у багатьох випадках вони таки виявляють ефективність. Подібні санкції, коли навести лише два приклади, відігравали значну роль у підтримці опозиційних рухів у Південній Африці та Східному Тиморі [6, с. 17]. Лідери Африканського національного конгресу добивалися запровадження таких санкцій протягом десятиліть, однак це було зроблено тільки після того, коли кампанія спротиву набула масового поширення. Дехто стверджує, що міжнародні санкції проти режиму апартеїду в ПАР відіграли критичну роль у створенні простору для домовленостей і з рухом опору і у підсумку посадили сторони протистояння за стіл переговорів.

Брак санкцій і дипломатичного тиску, в свою чергу, часто наводять серед причин, що призвели до поразки опозиційних рухів. Наприклад, дехто висловлював думку про те, що застосування санкції Китаєм пришвидшило б падіння військової хунти в Бірмі, а тиск з боку Південноафриканської Республіки прискорив би усунення режиму Роберта Мугабе в Зімбабве [6, с. 17]. Без економічної та дипломатичної підтримки Китаю режим Кім Чен Іра в Північній Кореї мав би слабкі позиції. Увага таких арабських країн, як Саудівська Аравія та Єгипет, отримує значну політичну, економічну і військову підтримку від країн Заходу (зокрема, США).

Міжнародні санкції простіше запровадити тоді, коли зовнішні актори бачать велику кількість учасників кампаній спротиву, що сприймається як ознака її легітимності та життєздатності. Міжнародна реакція на силове придушення громадянського руху, який чітко окреслив себе як ненасильницький, може бути більш негативнішою, ніж аналогічні дії проти вірогідних терористів. Міжнародне співтовариство з більшою готовністю надає підтримку мирним рухам аніж збройним. Водночас ситуація сучасної України показує, що міжнародне співтовариство до останнього можливого моменту зволікає із реальними санкціями проти діючої влади в країні. І в цьому є певна логіка – міждержавні відносини доводиться підтримувати між урядами, отже, відмова урядові певної країни в спілкуванні та, тим більше накладання санкції – це вже надзвичайні дії з арсеналу холодної війни. Тому й у випадку України навіть санкції проти близького оточення колишнього президента В. Януковича та його самого було оголошено урядами європейських держав лише після перемоги Євромайдану.

Певним підтвердженням наших міркувань слугують дані про міжнародні санкції, зібрані Гуфбауером, Шоттом і Еліоттом [7]. Е. Ченовет та М. Дж. Стефан визначають впливи ненасильницького спротиву й особливостей членства громадянських рухів на шанси запровадження санкцій проти режиму-опонента кампанії опору [6, с. 17].

Ці дані показують, що масштабні й мирні рухи мають кращі шанси успішно заручитися міжнародною дипломатичною підтримкою, ніж невеликі збройні. Здобуття підтримки ззовні завдяки запровадженню санкцій залежить не лише від кількості учасників, а й від ненасильницького характеру кампаній. Мирні рухи здобували підтримку у вигляді санкцій проти режиму на 70% частіше від збройних [6, с. 17].

Спонсори в особі іноземних держав також можуть надавати пряму допомогу кампаніям політичного спротиву залежно від політичного контексту і внутрішніх умов. Але ця підтримка може й не обмежуватись ненасильством. Так, іноземні держави можуть постачати повстанцям зброю або гроші, коли їхні інтереси збігаються. Прикладом слугують Пакистан і США, які підтримували антирадянський збройний виступ в Афганістані у 1980 роках, оскільки обидві ці країни були зацікавлені у виведенні з військ СРСР. Ненасильницькі кампанії також іноді отримують пряму допомогу від іноземних урядів, міжнародних організацій, неурядових організацій і глобального громадянського суспільства. Ця допомога часто має форму фінансової допомоги з боку урядів, санкцій проти режиму-супротивника, дипломатичного визнання чи інших форм підтримки провідних активістів руху опору або ж фінансування чи навчання активістів неурядових організацій. Зокрема, Сербська організація «Відсіч» отримала мільйони доларів від благодійних фондів, пов'язаних передусім з урядами США та європейських країн, на дії, спрямовані на повалення режиму Мілошевича.

Модель запропонована Е. Ченовет дозволила виявити, що уряди охочіше надають підтримку насильницьким рухам опору (яких ці уряди можуть вважати представниками своїх інтересів), ніж ненасильницьким кампаніям. У той час, як допомогу ззовні одержували 35 відсотків насильницьких виступів, із ненасильницьких рухів її отримали менш ніж 10 відсотків, отже, з запропонованої моделі видно, що насильницькі дії мають більш ніж 40 відсотків шансу на отримання матеріальної допомоги від закордонних спонсорів, аніж ненасильницькі. Підтримка державою насильницьких повстанців і терористичних груп була об'єктом міжнародної політики протягом десятиліть. Багато вчених стверджують, що наприклад, франкістські революційні фашисти зазнали б поразки у протистоянні з іспанськими республіканцями, якби не мали підтримки Німеччини та фашистської Італії, та якщо б не ослабла підтримка республіканцям з боку Радянського Союзу. Однак, слід відзначити, що така підтримка здатна також знизити шанси на успіх.

Допомога держав не завжди є надійною й іноді неефективна як реальна підтримка. Поведінка держав є мінливою, та не завжди передбачуваною, як це, наприклад, відчула на собі Організація визволення Палестини 1970 року, коли її було вигнано з Йорданії. Також державна підтримка створює проблему фрірайдерства, коли місцеве населення сприймає участь у русі як не обов'язкову через наявність іноземного патронату. Дійсно, іноді іноземна підтримка може підірвати стимули повстанців адекватно ставитись до мирного населення, оскільки останнє вважатиметься додатковим, а не основним джерелом підтримки. Парадоксальним чином дане твердження підтверджується й на сучасному сході України, де прийдешні бойовики дедалі більше ігнорують інтереси місцевого населення, яке вони ніби прийшли «захищати». Отже, зовнішня підтримка може забезпечити потреби насильницьких дій матеріальними ресурсами, але і здатна зіпсувати їх відносини з населенням самої країни, підтримка якого є також необхідною основою для успішності кампанії.

На нашу думку, деякою мірою іноземне втручання здатне також і під час ненасильницьких дій призводити до недисциплінованості та «децентралізації» ідей та поглядів учасників громадянського спротиву. Як показує практика ненасильницьких дій з повалення авторитарних режимів, міжнародні урядові та неурядові організації визнають легальність проведення таких протестних акцій, закликають та пропагують демократичний курс в межах тієї чи іншої держави, де ці дії відбуваються. Однак ними не враховується той аспект, що, як правило, населення, що бере участь у ненасильницькій боротьбі має низький рівень політичної та правової культури та свідомості, вважають, що мають «право на все», що призводить до адміністративних правопорушень, іноді присутні: мародерство, хуліганство та застосування насильства як до представників органів державної влади, правоохоронців, так і до самих учасників протестів.

Слід підкреслити хибність, на наш погляд, деяких висновків Е. Ченовет та М. Дж. Стефан. У запропонованій ними моделі було відзначено високий рівень фінансування збройних конфліктів, тоді як ненасильницька боротьба, на їх думку, має незначну фінансову

підтримку від іноземних держав та міжнародних організацій, так як модель була побудована з урахуванням успішних насильницьких та ненасильницьких рухів лише до 2006 року.

На сучасному етапі фінансове забезпечення ненасильницької боротьби є неодмінною передумовою ефективності та успішності її проведення. Джерелом фінансування при цьому можуть виступати неурядові структури – громадські організації, фонди, інститути тощо, як правило, США та Європи.

Значні фінансові ресурси на організацію ненасильницької боротьби надходили через американський фонд «Підтримки демократії в Східній Європі» (Support for East European Democracy – SEED). Витрати SEED – частина бюджету держдепартаменту США. Загальні фінансові надходження через SEED тільки в Сербію склали: у 1998 році – 15,3 млн. доларів, в 1999-му – 24,3 млн. доларів і в 2000-му – 55 млн. доларів. Для їх розподілу використовувалися, зокрема, канали організації «Балканська ініціатива» при Американському інституті миру [2].

За деякими даними, в ході «помаранчевої» революції в Україні було витрачено не менше 60 млн доларів іноземних коштів на підтримку політичного спротиву, в цілях «сприяння розвитку демократичних перетворень» в Киргизії – до 50 млн. доларів [2]. Щорічна фінансова допомога Грузії з США становить близько 100 млн. доларів. Крім цього, здійснювалося фінансування цілого ряду цільових програм. Приміром, 300 тис. доларів було виділено грузинською філією фонду Сороса спільно з «Міжнародним товариством справедливих виборів» руху «Кмара» для створення комп'ютерного банку даних виборців, а громадською організацією «Freedom House» – близько 30 тис. доларів на організацію таборів для підготовки «помаранчевих» активістів у Криму та близько 110 тис. доларів для «спостереження за ходом виборів» в Киргизії [2]. Хоча під час проведення Революції гідності (Євромайдану) також була надана певна фінансова підтримка ЄС та США, тут усі спостерігачі відзначали велику кількість фінансових надходжень з боку самого населення українського суспільства [2].

Таким чином, практика здійснення ненасильницької політичної боротьби свідчить про унікальність методів ненасильницької боротьби в якості дієвого інструменту повалення або зміни правлячих політичних режимів. При цьому максимальне використання широкого арсеналу економічних, психологічних, соціальних та суспільно-політичних інструментів тиску на владу, як правило, призводить до досягнення заявлених цілей. У той же час, досить висока шаблонність технологій здійснення «революційних» перетворень може привести до нівелювання або значного зниження їх ефективності. Так зокрема, стереотипність і передбачуваність в діях вірменської опозиції в ході виборів президента країни дозволила чинній владі вжити співмірні, адекватні та своєчасні контрзаходи, які фактично призвели до провалу «кольорової» революції в Вірменії. Хоча, власне кажучи, йшлося про те, що Вірменія не обійшлася без допомоги Російської Федерації у придушенні цієї революції, що також слугує прикладом надзвичайної важливості міжнародного впливу у ході та результатах політичного насильства.

Разом з тим, стрімке поширення в світі сучасних інформаційних і комунікаційних технологій створює сприятливі умови для діяльності різних експертів та професійних спеціалізованих структур з пошуку та апробації нових форм і методик зовнішнього управління соціально-політичними процесами в різних країнах [4].

Окремої уваги заслуговує те, що однією з головних переваг ненасильницької боротьби є значно менша кількість людських втрат, ніж під час насильницької боротьби. Якщо перемога здобута насильницьким (збройним) шляхом, як правило з'являються прагнення відновити монополію на застосування сили, тому відбувається повна чистка попереднього державного апарату, навіть, якщо вони і переслідують мету встановити демократичний лад, цього буде складніше досягти, так як завжди буде присутня загроза насильницьких дій (наприклад, дві революції в Киргизії).

При успішній ненасильницькій боротьбі збільшується шанс на використання в майбутньому саме ненасильницьких дій як ефективного важеля впливу суспільства на владу. Це не означає, що уряд здійснюватиме владу на «пацифістських» началах, однак, ненасильницькі дії зумовлюють децентралізацію влади, що сприяє здатності населення

зберігати підзвітність еліт. Також варто погодитись з позицією Е. Ченовет, що «лідери опозиції, які прийшли до влади внаслідок мирних протестів, відчувають потребу задовольнити вимоги маси, розуміючи, що відмова у відповіді на їхні запити призведе до втрати влади і ними. Таким чином, масова участь у ненасильницьких діях і *мобілізація* (виділено нами – А.П.) їхніх учасників можуть породити більше відчуття довіри та відповідальності, тоді коли конфлікт вичерпається» [6, с. 78].

Однак, тут слід зазначити, що наприклад економічна ситуація ряду країн «Арабської весни» за останні кілька років не змінювалась, чому саме в 2010 році розпочались дані акції? Рівень корупції в Україні за даними Індексу сприйняття корупції за 2009-2013 роки спускав Україну все нижче і нижче за рейтингом корупційної діяльності. Чому Євромайдан вийшов проти уряду (однак це було не першочерговою метою ненасильницької боротьби) та його корупційної діяльності та продовжував свої дії, до повалення уряду В. Януковича? Як політична депривація населення впливає на успішність ненасильницьких компаній та вірогідність застосування насильства?

Тут ми беремо два критерії (фактори) для відповіді на ці питання: час і місце проведення ненасильницьких дій та виникнення цих дій лише в місцях, де є шанси на перемогу.

Припускаємо, що ненасильницькі дії мають бути більш успішними у Європі і колишньому Радянському Союзі та обох Америках, суспільства яких вважаються більш сприйнятливими до ненасильницьких форм боротьби. Найбільш вдалим ненасильницькі дії відбувались (відбуваються) у країнах колишнього Радянського Союзу, в Америці, найменше – на середньому Сході та в Азії. Також слід відзначити, що найбільший успіх ненасильницькі дії мають у визначений проміжок часу, наприклад, «Арабська весна»

Перше припущення – ймовірність, за якою ненасильницькі дії досягають успіху так часто завдяки своїй появі в обставинах, коли режим продемонстрував вразливість або перебував на перехідному етапі, що й дало опозиції сигнал перейти в наступ (більшість країн пострадянського простору). Це пояснюється тим, що ненасильницькі методи боротьби зумовлюють високу ймовірність успіху та визнання легітимності такого уряду. І друге припущення – збройні виступи є невдалим через їхнє розгортання у найскладніших умовах, коли шанси на перемогу найнижчі. Таким чином, вибір конкретних засобів політичного опору визначає ситуація, у якій виник рух: коли шанси мінімальні або коли решта методів виявилася невдалим, ненасильницькі дії відіграють роль останньої інстанції, яка дає можливість з зусиллями знайти вихід з безвихідної ситуації, що дозволяє нам прийти до висновку, що ситуація глобалізованого світу та наявність завдяки цьому суцільних зв'язків між країнами робить можливим швидке запозичення нових практик ненасильницьких дій від однієї країни до іншої.

Практика останніх десятиліть показала, що ненасильницькі дії все частіше визнаються найбільш прийнятним та дієвим засобом здійснення політичних перетворень та у такому трактуванні санкціонуються громадськістю та політичним керівництвом провідних країн світу. Отже, з подальшим розгортанням процесів глобалізації значно зростає й кількість випадків втручання міжнародних політичних та громадських сил у внутрішні конфлікти. Це втручання набуває різних форм, але основним його рисами залишаються ідейно-організаційна підтримка з боку іноземних та міжнародних неурядових організацій, та фінансова (в позитивному або в негативному – у вигляді санкцій – сенсі) підтримка з боку урядів та міжнародних урядових організацій.

Отже, ми розглянули основні напрямки та особливості застосування ненасильницьких дій. В подальших перспективах вважаємо за нагальне зупинитись окремо на окремих напрямках та досвіді застосування ненасильницьких дій, які перебувають в умовах реверсивного транзиту.

Використана література:

1. Віче після «законів про диктатуру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/140119_kiev_rally_19january_nk.shtml.

2. На які гроші функціонує Євромайдан? [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25206808.html>

3. Полухіна А. В. Динаміка застосування ненасильницьких дій під час транзитивних процесів / А. В. Полухіна // Политико-социологические основы становления демократического, социального и правового государства : материалы Международной научно-практической конференции (27-28 сентября 2013 г., Харьков, Украина). – Х., 2013. – 148 с. – С. 91 – 93.

4. Социально-психологические аспекты осуществления «цветных революций» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vrazvedka.ru/wv2/index.php?option=com_content&view=article&id=87:----q-q&catid=1&Itemid=88888896

5. Хронологія Євромайдану [Електронний ресурс] // Київський форум: перший соціальний інформаційний портал. – Режим доступу: <http://kiev-forum.org/hronolohiya-evromajdanu/>

6. Ченовет Е. Чому ненасильницький спротив ефективний: стратегічна логіка громадянського конфлікту / Е. Ченовет, М. Дж. Стефан ; пер. з англ. С. Гіріка. – К. : ТОВ «Видавництво «КЛІО»», 2014. – 304 с.

7. Hufbauer G. C. Economic sanctions reconsidered: history and current policy / G. C. Hufbauer, J. J. Schott, K. A. Elliott ; Institute for International Economics (U.S.). – Washington, D.C. : Institute for International Economics, 1990. – 298 p.

Полухина А. В. Основные направления и особенности применения ненасильственных действий во время общественно-политических трансформаций

Определено, что ненасильственные действия все чаще признаются наиболее приемлемым и действенным средством осуществления политических преобразований. Отмечено, что с продолжением процессов глобализации значительно возрастает и количество случаев вмешательства международных политических и общественных сил во внутренние конфликты. Это вмешательство принимает различные формы, основные из которых идейно-организационная поддержка со стороны иностранных и международных неправительственных организаций, и финансовая поддержка со стороны правительств и международных правительственных организаций. Определено, что глобализация из-за наличия устойчивых межгосударственных связей дает возможность быстро заимствовать результативные практики ненасильственной борьбы. А это, в свою очередь, позволило сформулировать стандарты международного признания ненасильственных политических действий и сузить использование неконвенционального политического участия.

Ключевые слова: *ненасилие, ненасильственные политические действия, политическая депривация, международно-политическое влияние, иностранное вмешательство.*

Polukhina A. V. The Main Directions and Peculiarities of Application of Nonviolent Actions during Social and Political Transformations.

It is defined that more and more often nonviolent actions are viewed as the most acceptable and effective tool of political transformations. It is noted that with continuation of globalization the quantity of intervention of international political and public forces into internal conflicts considerably increased. This intervention takes various forms, mainly ideological and organizational support from foreign and international nongovernmental organizations and financial support from governments and international governmental organizations. It is defined that globalization, due to existence of stable interstate relations, gives the chance to quickly borrow productive experience of nonviolent struggle. And this, in its turn, allows formulating standards of international recognition of nonviolent political actions and to narrow the use of nonconventional political participation.

Keywords: *nonviolence, nonviolent political actions, political deprivation, international and political influence, foreign intervention.*